

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І АУДИТУ

Кафедра обліку у виробничій сфері

Міждисциплінарна

КУРСОВА РОБОТА на тему:

«Облік і аудит оборотних активів підприємства»

Студентки 5 курсу групи ОПДм-11 Будаковської Т.С.

Галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво»

Спеціальності 8.03050901 «Облік і аудит»

Керівник доцент Назарова І.Я.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ оцінка:ECTS _____

Члени комісії: _____

_____

_____

Тернопіль 2017

План

Вступ

1. Сутність оборотних активів в економічній системі підприємства
2. Класифікація оборотних активів
3. Організація обліку оборотних активів підприємства
4. Методика обліку оборотних активів підприємства
5. Особливості аудиту оборотних активів підприємства

Висновки

Список використаної літератури

Вступ

Формування та ефективне використання оборотних активів, з економічної точки зору, викликає інтерес як у практиків, так і теоретиків. Із різкою зміною економіки відбувається різкий перехід до ринкових методів господарювання та переглядається роль оборотних активів в управлінні промисловістю. Основну роль в інформаційному забезпеченні процесу управління відіграє облік тому, що є базою для формування управлінської звітності, іншими словами він є початком у загальній стадії прийняття управлінських рішень.

Оборотні активи підприємницької діяльності здійснили трансформацію у формуванні джерел їх фінансування і, в першу чергу, за рахунок нових фінансових інструментів, що найбільш серйозно вплинули на процес прийняття тактичних та стратегічних управлінських рішень. Всі ці зміни ускладнюють реєстрацію в обліку господарських операцій та пошук практичних рішень, які впливають на умови і фактори руху оборотних активів.

З економічної точки зору, досягнення, котрі пов'язані із проблемами оборотних активів, що здійснювались у радянському періоді, стосувались, як відомо, командно-адміністративних методів господарювання. Низка проблем, що сформувався в пострадянський період, пов'язана з господарською діяльністю підприємств в умовах переходу до ринку, в тому числі проблема руху й ефективності використання оборотних активів, ще й досі є мало дослідженою.

Проблемними питаннями в обліку оборотних активів є:

- неузгодженість між термінами “оборотні кошти”, “оборотні активи” та “оборотний капітал”;
- виділення чіткого значення категорії “оборотні активи” в обліково-економічній літературі;
- єдина класифікація оборотних активів як об'єктів обліку;
- аспекти відображення оборотних активів в системі рахунків бухгалтерського обліку з методологічної точки зору;

– методика аналізу наявності та ефективного використання оборотних активів, складання управлінської звітності тощо.

Методологічні проблеми, теоретичного та практичного обґрунтування питань, що пов'язані з обліком, аналізом та управлінням оборотними активами відображаються у працях багатьох вітчизняних вчених. Наразі чітка методика аналізу оборотних активів підприємств відсутня, яка вимагає подальших досліджень і наукових розробок. Потреба у створенні методики обліку та аналізу оборотних активів, яка б дозволила не тільки точно визначити їх фінансовий стан, а й була б доступною у використанні, зрозумілою та економічно ефективною з точки зору співвідношення “вигода - витрати”, на даний час дуже необхідна. Актуальність теми дослідження та практичну значущість роботи, ще раз підтверджує зазначена вище інформація.

Обрання даної теми дослідження зумовлене тим, що дані обліку повинні надавати можливість прийняття управлінських рішень щодо оборотних активів, а це реально лише за умови правильного ведення обліку, що в свою чергу забезпечує достовірність облікових даних.

Мета курсової роботи: удосконалення існуючої системи контролю оборотних активів максимально адаптованої до умов української дійсності та чинної нормативної-правової бази по бухгалтерському обліку та яка допомагала б ефективно здійснювати контроль за правопорушеннями та сприяла уникненню їх виникнення та повторення у майбутньому на основі спеціальної літератури, аналізу нормативної бази, узагальнення практичного досвіду.

Виходячи з поставленої мети, завданнями курсової роботи є:

1) здійснити економіко-правовий аналіз нормативної бази, провести огляд літературних джерел з питань обліку та контролю оборотних активів;

2) розкрити сутність поняття оборотних активів, розглянути їх класифікацію і особливості їх на промисловому підприємстві;

3) розробити методику контролю і ревізії оборотних активів в комп'ютерному середовищі та на основі цього запропонувати шляхи

удосконалення методології бухгалтерського обліку та контролю оборотних активів промислових підприємств;

4) провести аналіз стану бухгалтерського обліку оборотних активів;
розкрити значення та роль контролю в процесі управління оборотними активами;

5) розкрити основні питання організації контролю і ревізії операцій з оборотними активами промислових підприємств;

6) виокремити методику контролю досліджуваних операцій;

1. Сутність оборотних активів в економічній системі підприємства

Вступ України до світового економічного простору, як незалежної країни, викликає активні зміни у системах бухгалтерського обліку, економічного аналізу, господарського контролю. Хоча, окремі методологічні питання залишаються невирішеними, у тому числі питання організації та здійснення аналізу оборотних активів.

Виявлення найсуттєвіших проблем обліку оборотних активів, котрі необхідно вирішити, є важливим для вітчизняних суб'єктів господарювання, оскільки це сприяє забезпеченню формування достовірної, достатньої аналітичної інформації про оборотні активи для цілей управління. Крім того, суттєве значення має контроль за збереженням та раціональним використанням оборотних активів в процесі виробництва.

До науковців, які в своїх теоретичних і практичних працях детально аналізували питання аналізу оборотних активів слід відзначити таких зарубіжних вчених як Велми Глен А., Сигел Дж., Шим Дж, Е.С. Хендріксен , а також вітчизняних Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Грабова, В.А.Дерій, Н.В. Дубенко, З-В.В. Задорожний, М.С. Пушкар, та інших. Аспект формування та використання оборотних активів з економічної точки зору висвітлені в працях А.Н. Бородавкіна, Крамаренко Г.О. та інших вчених. Фінансовий аспект формування та використання оборотних активів висвітлені в працях І.А. Бланка, О.Д. Василика, проф. Н.В. Колчина , Д.С. Молякова та ін. Питання управління та контролю оборотних активів розглядають В.А. Дерій, З-В.В. Задорожний, Р.С. Сорока.

Розглядаючи публікації останніх років, досить мало таких, котрі були б цілковито присвячені дослідженню сутності понять “оборотний капітал”, “оборотні кошти” та “оборотні активи”, а у контексті управління та контролю розглядаються, в переважній більшості, поняття наукових публікацій.

Здійснивши аналіз поняття “оборотні активи” в різних літературних джерелах економічного спрямування, можна виокремити чотири підходи економістів до роз’яснення сутності даного поняття:

- 1) сукупність оборотних фондів та фондів обігу;
- 2) оборотні засоби підприємств, що мають відображення в активі їх бухгалтерського балансу;
- 3) активи, що беруть участь в одному операційному циклі, обороті або будуть трансформовані на гроші протягом одного року;
- 4) запаси, гроші, борги третіх осіб, короткострокові фінансові вкладення.

Серед вчених найбільше прихильників першого та другого підходу.

Глен А. Велш, Н.М. Грабова, З-В.В. Задорожний, Н.В.Колчина, А.Ф. Кондратьєва, Е.С. Хендриксен, Р.Л. Хом’як та ін. під поняттям «оборотні кошти» розуміють грошові активи, що фінансуються в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервного виробництва та реалізації продукції. На перший погляд, таке тлумачення, істотно відрізняється від тих, котрі відображаються в західних виданнях з фінансового менеджменту. Насправді, в них є багато спільного як за змістом, так і за методами впливу на об’єкт управління, в ролі якого в даному випадку виступає власний капітал.

Часто у вітчизняній літературі поняття “обігові кошти”, “оборотні кошти” та “оборотний капітал” ототожнюються (А.Н. Бородавкін, Д.С. Моляков, Р. Сорока) це свідчить про ідентичність на їхню думку даних понять.

Для нормального функціонування підприємств потрібно, щоб їх власники, приймаючи рішення, мали правдиву й об’єктивну інформацію про майно, фінансовий стан і результати роботи. Таку інформацію надає лише система бухгалтерського обліку.

Особливої актуальності набуває проблема подальшого вдосконалення методики бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту оборотних активів, які є наймобільнішим складником ресурсів підприємства. Від ступеня ефективності використання оборотних активів залежить стан суб’єкта господарювання.

Як свідчать теоретичні та практичні дослідження, питанням організації обліку, аналізу і аудиту оборотних активів приділялась недостатня увага, внаслідок чого: затрудняється дотримання основних методичних принципів ведення обліку; спотворюється інформація про фінансовий стан підприємства та стан розрахунків; знижується ефективність прийняття управлінських рішень.

У розробку питань теорії й методології обліку оборотних активів вагомий внесок зробили українські та зарубіжні вчені. Проте, питання обліку оборотних активів на підприємствах мають дискусійний характер, про що свідчить наявність проблем, пов'язаних з невідповідністю економічних понять їх змісту.

Для посилення контрольних функцій обліку на підприємствах України необхідне вдосконалення класифікація оборотних активів за сукупністю ознак.

З економічної точки зору розглядались поняття основного (постійного) і оборотного капіталу. Витрати господаря на постійний і оборотний капітали різні, вважали вчені: витрати на останній відновляються після кожного обороту, а капітал постійний, служачи для багатьох оборотів, вимагає тільки виправлень, налагодження, що обходиться набагато дешевше, ніж повне його поновлення.

В політичній економії капіталом називаються певні майнові блага, створені виробництвом та призначені слугувати для подальшого виробництва. У вченні про окреме господарство капітал – це абстрактна цінність всіх зібраних підприємством ресурсів. В обліку капітал – це частина пасиву, що показує долю власника в засобах підприємства. Тобто капітал є власним джерелом коштів, ресурсів підприємства.

Отже, оборотний капітал – це частина капіталу підприємства, яка перебуває у власності засновників та спрямовується на забезпечення підприємства оборотними коштами.

Оборотний капітал і оборотні кошти – взаємопов'язані поняття, проте вони не є аналогічними. Масштаби оборотного капіталу свідчать про те, наскільки основна діяльність підприємства забезпечена власними фінансовими ресурсами. Однак, за недостатністю власних, в обіг можуть бути залучені

спеціально для цього позичені кошти (кредити), або кошти, призначені для погашення заборгованості з поточних зобов'язань, що є цілком нормальним.

Оборотний капітал розкриває процес пошуку джерел фінансування оборотних активів. З точки зору бухгалтерського балансу оборотний капітал – це перевищення оборотних активів підприємства над його короткотерміновими зобов'язаннями.

Оборотні кошти – авансована підприємством в оборотні виробничі фонди та фонди обігу (за мінусом амортизаційних відрахувань) сукупність коштів, яка опосередковує їх рух у процесі кругообігу, забезпечує безперервний процес виробничо-господарської діяльності.

Як вже зазначалось, оборотні кошти вкладаються в оборотні фонди та фонди обігу, поєднання яких є економічною сутністю оборотних коштів, покликаних забезпечити безперервність усього процесу відтворення, в ході якого фонди обов'язково здійснюють перехід усіх стадій, від виробництва до споживання.

Сферу виробництва обслуговують оборотні виробничі фонди. Вони матеріалізуються в предметах праці (сировині, матеріалах, паливі та ін.) та частково в засобах праці у вигляді малоцінних швидкозношуваних предметах та втілюються у виробничих запасах, незавершеному виробництві, напівфабрикатах власного виробництва, також вони представлені витратами майбутніх періодів, які необхідні для встановлення нового обладнання, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості, з освоєнням нових виробництв та агрегатів та ін.

Ще одним елементом оборотних коштів є фонди обігу. Вони, безпосередньо, не беруть участі в процесі виробництва, їх призначення полягає в забезпеченні ресурсами процесу обігу, в обслуговуванні обороту засобів підприємства та досягненні цілісності обігу та виробництва. Своє відображення фонди обігу знаходять в готовій продукції та грошових коштах. «Проте під фондом в обліковому трактують такі категорії пасиву, яким в активі протиставляються засоби найрізноманітнішого призначення, закріплені за

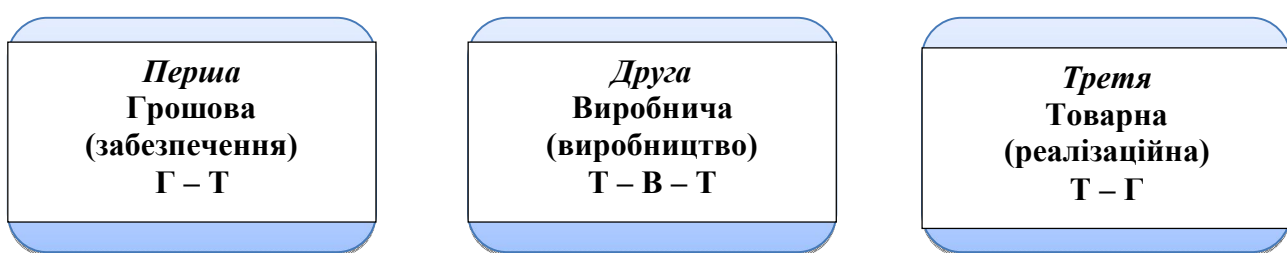
підприємством», – зазначає А.І. Лозинський. До складу оборотних виробничих фондів включають виробничі запаси, МШП, незавершене виробництво, брак у виробництві, витрати майбутніх періодів, напівфабрикати, тварини на вирощуванні та відгодівлі, , а до фондів обігу – готова продукція на складі, грошові кошти, товари, дебіторська заборгованість. Тобто поняття оборотні фонди та фонди обігу є сукупністю, поняттям абстрактним і в обліку їм відповідають оборотні активи, оскільки за НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», “оборотні активи – грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу”.

Також необхідно відрізнити від поняття “оборотні кошти” поняття “ресурси” тому, що оборотні кошти є лише однією зі складових ресурсів, які об’єднують кошти, можливості, запаси, джерела створення засобів.

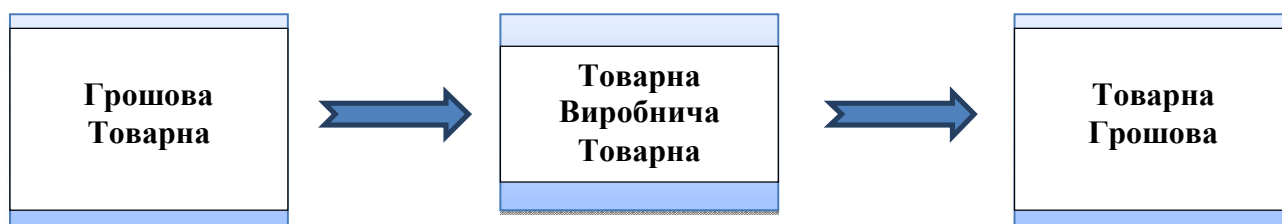
Отже, можна стверджувати, що оборотні кошти є фінансовою категорією, опосередковуючою ланкою між оборотним капіталом та оборотними фондами, фондами обігу, а в обліку – оборотними активами.

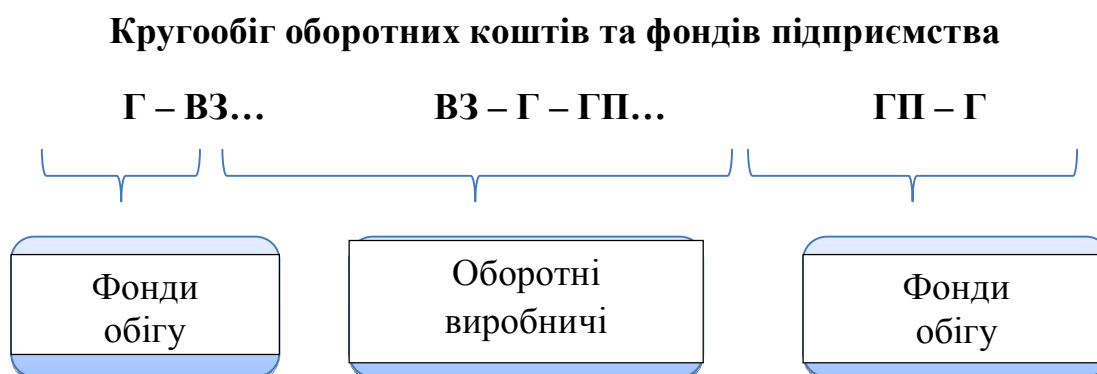
Рис. 1

Етапи та форми кругообігу оборотного капіталу

Форми зміни оборотних активів

Можна зазначити, що в публікаціях зустрічається трактування поняття “оборотні кошти” як позначення частини оборотних активів – грошових коштів. Але значення “оборотні кошти”, на наш погляд, не можна використовувати в такому контексті, оскільки однією з форм існування оборотних коштів є грошові кошти, що видно з рис. 1 і рис. 2.

Складовими безперервного потоку господарських операцій є елементи оборотних коштів. На початковій етапі (постачання) вкладаючись у формі грошових коштів обороту, оборотні кошти переходять у виробничі запаси; на другому етапі (виробництво) – виробничі запаси передаються у виробництво, результатом цієї стадії є рух оборотного капіталу, тобто наявні ресурси здійснюють перетворення на продукцію, роботи або послуги; на третій стадії (реалізації) оборотні кошти знову отримують форму грошових коштів. Крапки в схемі означають, що обіг оборотних коштів перервано, але процес кругообігу триватиме в іншій сфері. Характерною особливістю оборотних коштів є те, що при нормальному функціонуванні підприємства вони не полишають виробничу сферу – оборотні кошти не витрачаються, а авансуються в різноманітні види поточних затрат підприємства.

Таким чином, оборотні кошти є фінансовою категорією, яка виступає проміжною ланкою між пасивом та активом балансу. Неправильним є трактування оборотних коштів як частини оборотних активів, оскільки оборотні кошти — це авансовані підприємством кошти в оборотні виробничі фонди та

фонди обігу (в обліку – оборотні активи), які опосередковують їх рух у процесі кругообігу, забезпечує безперервний процес виробничо-господарської діяльності.

У процесі діяльності підприємства окремі складові оборотних активів знаходяться на різних стадіях і в різних формах, тому склад оборотних активів можна представити у вигляді рис. 3.

Рис. 3

Одна частина оборотного капіталу знаходиться у виробничих запасах, інша частина перебуває у вигляді незавершеного виробництва, а третя у вигляді готової продукції. Щодо капіталу обігу, то він представлений у вигляді грошових коштів, готової продукції та коштів у розрахунках.

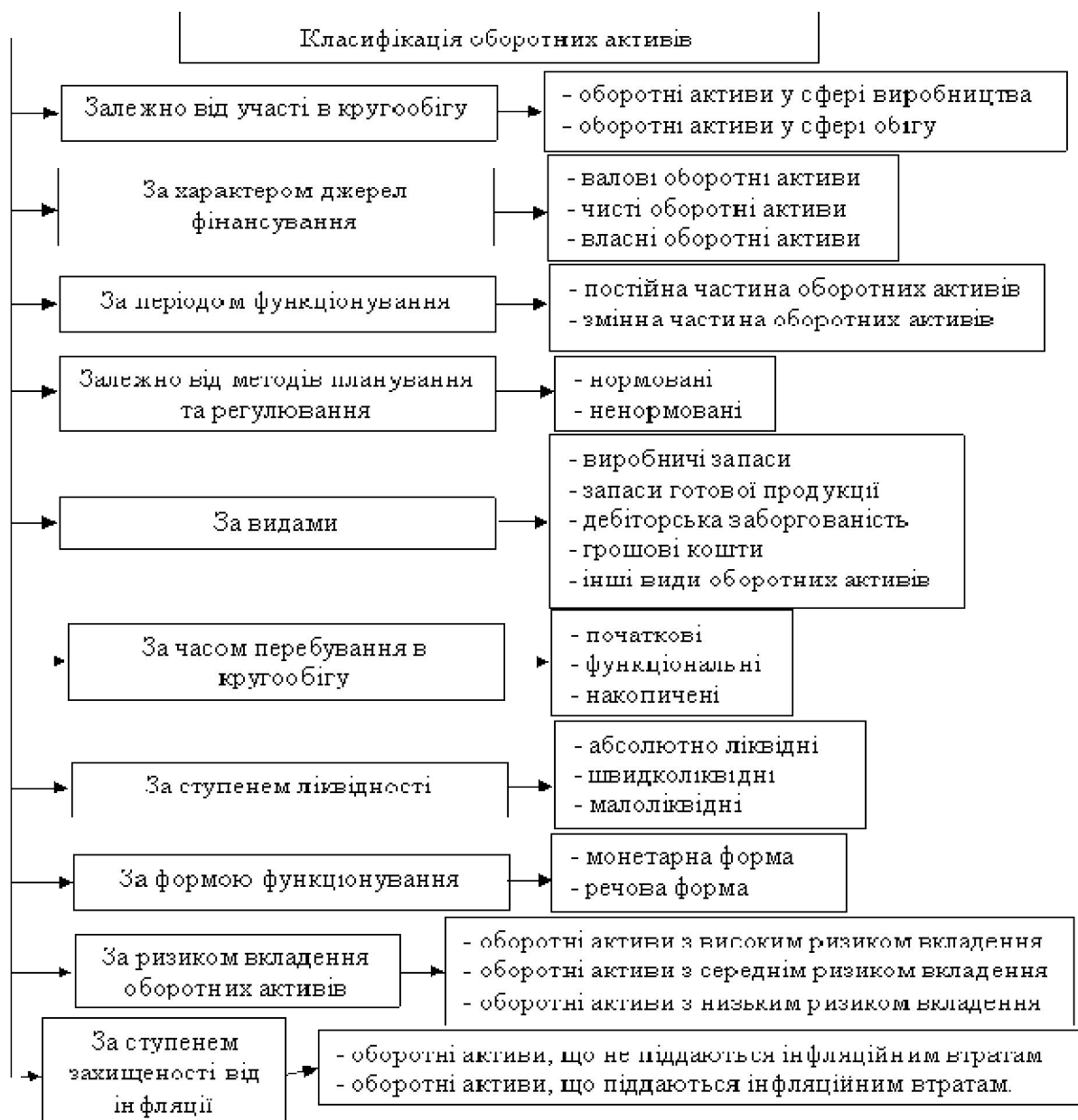
2. Класифікація оборотних активів

Класифікація оборотних активів підприємства відповідно до Національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 "Загальні вимоги до фінансової звітності".

Отже, оборотні активи - це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку.

Рис. 4

Групи та елементи класифікації оборотних активів

Охарактеризуємо детальніше виділену науковцями класифікацію оборотних активів з метою визначення її недоліків та окреслимо напрямки удосконалення цієї класифікації.

Оборотні активи *за характером участі в операційному процесі* поділяються на:

1. Оборотні активи, що обслуговують виробничі процеси підприємства (матеріали, напівфабрикати, запаси сировини, незавершене виробництво, готова продукція, МШП тощо);

2. Оборотні активи, що обслуговують фінансовий (грошовий) цикл підприємства (грошові кошти, дебіторська заборгованість, поточні інвестиції).

Оборотні активи *за видами* поділяються на:

1. Запаси готової продукції, що характеризують поточний обсяг матеріальних потоків на прихід в формі запасів, виробленої продукції, що виготовляється з метою реалізації. Також сюди відносять незавершене виробництво, скориговане на коефіцієнт його завершеності за окремими видами продукції;

2. Запаси матеріалів, сировини і напівфабрикатів. Обсяг матеріальних потоків вхідних у формі запасів, які забезпечують виробничу діяльність підприємства характеризує даний вид оборотних активів;

3. Грошові кошти. До них відносять не тільки залишки грошових коштів в національній та іноземній валюті, але й суму короткострокових фінансових вкладень, які досліджуються як форма інвестиційного використання тимчасово вільних залишків коштів;

4. Дебіторська заборгованість. Даний вид оборотних активів характеризує суму заборгованості перед підприємством, представлену фінансовими зобов'язаннями фізичних та юридичних осіб по розрахунках за товари, послуги, роботи, видані аванси тощо.

5. Інші види оборотних активів. До них можна віднести оборотні активи, які не включені в склад вищезгаданих, наприклад, витрати майбутніх періодів.

Відповідно до структури балансу, яка є сталою для підприємств України (окрім банків, малих підприємств та бюджетних установ), вартість незавершеного виробництва відноситься до запасів діяльності, хоча, на нашу думку, його не можна включати у класифікацію готової продукції, адже не завжди існує впевненість щодо отримання готового продукту, та й П(С)БО 9 «Запаси» розділяє ці поняття.

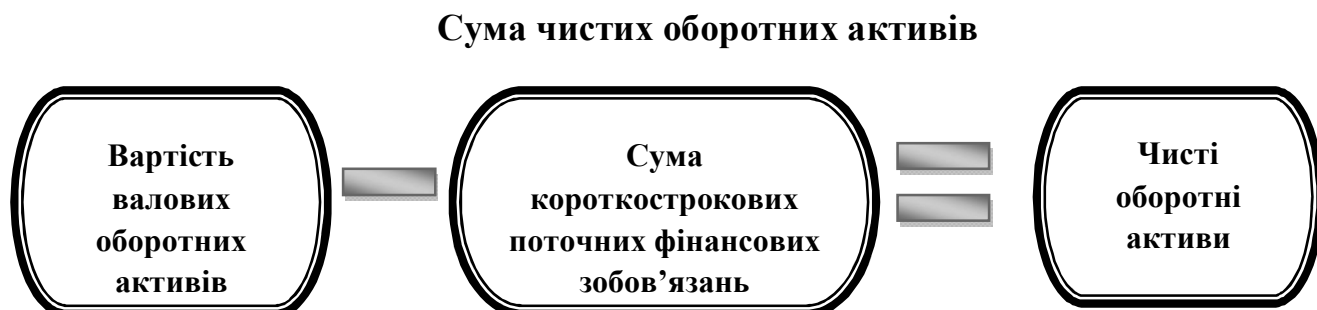
За характером джерел фінансування виокремлюють:

1. Валові оборотні активи (оборотні кошти вцілому), що характеризують їх загальний обсяг, сформований за рахунок як власного, так і залученого капіталу. В балансі вони відбиваються в II та III розділах активу;

2. Власні оборотні активи характеризують ту їх частину, яка сформована за рахунок власного капіталу підприємства:

3. Чисті оборотні активи, це активи, що характеризують свою частку, яка сформована за рахунок довгострокових зобов'язань та власного капіталу. Сума чистих оборотних визначається за формулою:

Рис. 4

Проаналізувавши таку класифікаційну ознаку оборотних активів, вважаємо, що для правильного осмислення цієї ознаки та розподілу всіх наступних потрібно поділяти поняття «оборотні активи» та «оборотний капітал», адже капітал є величиною, яка характеризує джерела утворення та право власності на активи, трактуючи балансову теорію обліку.

За періодом функціонування деякі науковці поділяють оборотні активи на постійні та змінні. Постійні оборотні активи – це та частина оборотних активів, яка необхідна для забезпечення мінімальних потреб безперервного

функціонування. Змінні оборотні активи – це та частина оборотних активів, потреба у яких зумовлена періодичними змінами.

Ще за часів Радянського Союзу, при повному домінуванні планових показників, переважаючою в класифікації оборотних активів виступала ознака *залежно від методів планування та регулювання*. На сьогодні точиться дискусія щодо необхідності поділу оборотних активів на нормовані та ненормовані, оскільки відпрацьовані та обґрунтовані радянськими вченими нормативи втратили актуальність, а нові вибираються кожним підприємством індивідуально відповідно особливостей технологічного процесу та процесу обігу.

Необхідність розподілу оборотних активів на нормовані та ненормовані впливає з економічної доцільності отримання найбільших результатів при найменших витратах.

Нормовані – це такі активи, що можуть бути точно визначені і зафіксовані як планові величини. Їх обсяг наперед можна точно визначити для забезпечення безперервного процесу виробництва. Ненормовані – це такі оборотні активи, які не можна або надзвичайно важко точно встановити або зафіксувати у формі нормативу чи планового обсягу. До нормованих оборотних активів відносяться засоби у виробничих запасах, виробництві, у залишках готової продукції на складах підприємства. Ненормовані засоби включають усі активи в обігу за винятком готової продукції на складі.

За часом перебування в кругообігу оборотні активи класифікує лише Чухно І.С., при цьому тлумачення як обґрунтовується така класифікація відсутнє. На нашу думку, елементи цієї класифікаційної групи відображають вартісну ознаку оборотних активів у часовому аспекті, тобто початковими оборотними активами є підсумок розділу II активу балансу на початок звітнього періоду, функціональними – вартість безпосередньо використаних у господарському процесі протягом року активів (вартість яких перенесена на витрати), а накопиченими – різницю між підсумком розділу II активу балансу на кінець та початок звітнього періоду. У той же час, вважаємо, після відповідної

інтерпретації цю класифікацію можна застосувати і до оборотного капіталу, але лише до власного.

За формою функціонування виокремлено поділ на монетарні та речові оборотні активи. Монетарну форму виділено щодо грошових коштів та їх еквівалентів. Решту оборотних активів відносять до речових. На нашу думку, ця класифікаційна група не враховує особливостей сільськогосподарського виробництва та перехідної форми оборотних активів. Речові оборотні активи характеризують сукупність неживих предметів праці. Однак у сільському господарстві до складу оборотних активів відносять і живі організми – тварини і рослини. Тому підгрупу «біологічні оборотні активи» можна додати до даної класифікаційної групи, виділяючи окремо їх як особливу категорію оборотних активів.

За ступенем ліквідності оборотні активи в економічній літературі поділяються на:

1. Високоліквідні – оборотні активи, що можуть бути в найшвидші терміни та без додаткових зусиль перетворені в грошові кошти. До них відносять грошові кошти та поточні фінансові інвестиції. Найчастіше виділяють орієнтовний строк їх конвертування – до 90 днів. Тому слід вважати, що в цю ж групу можна віднести і поточну дебіторську заборгованість постійних покупців, які вчасно розраховуються за поставлені товари (здійснені роботи, виконані послуги);

2. Середньоліквідні – до цих активів відносяться оборотні активи, для переведення яких в готівку потрібен додатковий час. До них відносять товарні запаси, готову продукцію та, в основному, дебіторську заборгованість;

3. Низьколіквідні – активи, для реалізації яких потрібен тривалий час. До них, в основному, відносяться виробничі запаси підприємства, готова продукція, що не користується попитом, та біологічні активи.

3. Організація обліку оборотних активів підприємства

Виокремлення єдиного поняття запасів, порядок їх оцінки і відображення в бухгалтерському обліку наведені в Національному Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» (далі – П(С)БО 9).

Норми П(С)БО 9 не поширюються на:

- незакінчені роботи за будівельними контрактами, а також беруться до уваги контракти з надання послуг, безпосередньо пов'язані з будівництвом;
- фінансові активи;
- молодняк худоби і тварин на відгодівлі, корисні копалини, продукцію сільського і лісового господарства, якщо вони оцінюються за чистою вартістю реалізації запасів відповідно до інших положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Формування обліку грошових коштів та їх еквівалентів

Перерахуємо найважливіші вимоги до правильного оформлення, реєстрації й обліку касових операцій.

1. Реєстрація кожної здійсненої касової операції у касову книгу в найшвидшому порядку, визначення підсумків у цій книзі щоденно; передача касиром до бухгалтерії касових документів під розписку.

2. Видача та реєстрація бухгалтерією на кожну касову операцію прибуткових і видаткових ордерів, дотримання чіткої послідовності в нумерації коштів у реєстрі до передачі їх для виконання касиру.

3. Погашення касиром спеціальним штампом для касових документів, аби передбачити зловживання цими документами, зокрема використання їх повторно.

4. Призначення наказом уповноважених осіб, що мають право ставити підпис на касових документах, наявність зразків підписів цих осіб у касира і неможливість виконання касових операцій на непідписаних документах.

Щоб вести систематичний контроль, не рідше одного разу на місяць потрібно перевіряти готівку в касі, складати інвентаризаційний акт.

Відповідальність за зберігання грошей, правильне й доцільне їх використання несе керівник підприємства.

На підприємстві касові операції оформлюються документами:

- ✓ прибутковий касовий ордер;
- ✓ видатковий касовий ордер;
- ✓ журнал реєстрації прибуткових та видаткових касових документів;
- ✓ касова книга;
- ✓ книга обліку прийнятих та виданих касиром грошей;
- ✓ тощо.

Касова книга обліку є реєстром аналітичного обліку. Касові документи необхідно пронумерувати окремо від інших бухгалтерських документів, їм слід мати самостійну нумерацію; при здачі таких документів до бухгалтерського архіву в архівній книзі здійснюється позначка про прийняття «Касових документів».

Рахунок «Готівка» використовується для обліку касових операцій і залишку готівки в касі, реєстрація записів здійснюється на основі перевірених відривних аркушів касової книги і доданих до них документів на загальні суми за день (або за кілька днів). На цьому рахунку не можна робити жодних бухгалтерських проведення, якщо вони не відображають касових операцій (сторнувань тощо). Усі бухгалтерські проведення мають точно відповідати записам касової книги. Анна умова є необхідною для забезпечення готівки.

Головний бухгалтер і керівник організації і повинні систематично контролювати дотримання касової дисципліни і зберігання грошей у касі. Керівник підприємства повинен не рідше як один раз на місяць призначати комісію для раптової ревізії каси, під час якої готівка перераховується (кожна пачка має бути розкрита). Після перевірки усіх прибуткових і видаткових документів визначається залишок, який звіряють з готівкою.

Якщо в результаті проведення ревізії виявлено нестачу, то вона стягується з касира.

Підприємство зобов'язане негайно подати позов щодо стягання нестачі. Якщо в касі ревізією виявлені надлишки, то на державних підприємствах вони вносяться в дохід бюджету.

Розглянемо особливості обліку грошових коштів на рахунках у банку.

Для зберігання коштів та проведення безготівкових розрахунків для суб'єктів підприємницької діяльності у банках відкриваються розрахункові, валютні та інші рахунки

Розрахунковий рахунок відкриває кожен самостійний господарський суб'єкт (організація, підприємство, установа), що має відокремлений баланс. Виробничим одиницям відкриваються поточні рахунки. Об'єднанням, що мають виробничі одиниці поза своїм місцезнаходженням, можуть бути відкриті розрахункові рахунки.

Облік операцій на інших рахунках в банку. Крім розрахункового рахунка підприємство може мати в банку інші рахунки для зберігання оборотних (наприклад — акредитиви, чекові книжки тощо) або необоротних (депозити більше одного року тощо) грошей (коштів).

Облік запасів діяльності

Підприємницька діяльність можлива різних видів: виробнича, комерційна або грошово-кредитна. Згідно з цим запаси діяльності такі: у першому випадку — різні речовини та сили природи: сировина, матеріали (основні, допоміжні паливні, мастильні тощо), у другому — готова продукція виробничої сфери (сільськогосподарська, промислова, будівельна тощо), яка купується комерційними підприємствами з метою продажу, у третьому - гроші, грошові документи тощо.

У кожній сфері діяльності запаси обліковуються за законодавчо визначеною методологією. Оскільки кожний вид запасів діяльності має свою методику обліку, їх потрібно розглядати окремо один від одного, тобто — виробничі, комерційні або грошово-кредитні.

Економіко-правову сутність запасів діяльності визначає Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». Відповідно до положення запасами є активи, які:

- утримуються для продажу за умов звичайної господарської діяльності;
- перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва.

У бухгалтерському обліку запаси поділяють:

а) у виробничій сфері на:

- сировину, основні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріали, що призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва і адміністративних потреб;
- незавершене виробництво у вигляді необроблених і до кінця не сформованих деталями, вузлами, виробів

Незавершене виробництво на підприємствах, що виконують роботи та надають послуги, складається з витрат на виконання незакінчених робіт (послуг), щодо яких підприємством ще не визнано доходу;

- готову продукцію, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом.

б) у комерційній сфері

- товари у вигляді матеріальних цінностей, що придбані (отримані) та утримуються підприємством з метою наступного продажу;

в) в усіх сферах діяльності в окрему групу виділяють

- малоцінні та швидкозношувані предмети, що використовуються як засоби праці протягом не більше одного року або нормального операційного циклу (більше одного року).

Згідно з діючим планом рахунків бухгалтерського обліку для обліку наявності та руху матеріалів використовують такі субрахунки: «Сировина і матеріали», «Куповані напівфабрикати», «Паливо», «Тара і тарні матеріали»,

«Матеріали, передані у переробку», «Запасні частини», «Матеріали сільськогосподарського призначення», «Інші матеріали».

Операції із руху запасів на підприємстві реєструються такими документами:

- ✓ внутрішньогосподарська накладна;
- ✓ товарно-транспортна накладна;
- ✓ акт про приймання матеріалів;
- ✓ накладна на внутрішнє переміщення;
- ✓ довіреність;
- ✓ картка складського обліку;
- ✓ лімітно-забірна карта;
- ✓ матеріальний звіт;
- ✓ тощо.

Для обліку витрат по заготівлі і придбанню матеріальних запасів, які не можна ідентифікувати з матеріальними запасами, використовують рахунок «Транспортно-заготівельні витрати».

При відпуску запасів у виробництво, їх продажу та іншому вибутті оцінка їх може здійснюватися за одним з таких методів (П(С)БО 9):

- ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;
- середньозваженої собівартості;
- собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО);
- ціни продажу;
- нормативних затрат.

У П(С)БО 9 визначено, що для всіх одиниць бухгалтерського обліку запасів, що мають однакове призначення та однакові умови використання, повинен застосовуватися тільки один із наведених методів.

Підприємство має право вибрати один із варіантів методу оцінювання та обрати одну із систем списування: постійну (perpetual) або періодичну (periodical).

Розбіжності у двох системах списування – постійна або періодична – полягає у послідовності розрахунку таких двох елементів обліку, як визначення кредитового обороту та залишків на кінець періоду.

Особливості побудови обліку оборотних засобів праці, які відносяться до малоцінних (МШП)

Кожне підприємство має достатню кількість малоцінних засобів праці, які відносяться до швидкозношуваних предметів. За економічним призначенням вони аналогічні до основних засобів, але облік їх ведеться по-іншому. Це зроблено з метою спрощення планування та обліку, а також вирішення ряду фінансових питань. Як засоби праці у процесі використання ці предмети теж поступово передають свою вартість заново виробленим продуктам, але в межах операційного періоду, у зв'язку з чим до них застосовують специфічні методи обліку.

До цих і швидкозношуваних предметів відносять предмети, що служать менш як один рік (незалежно від їх вартості) або мати, вартість, яка менша від встановленої норми за одиницю (незалежно від строку служби). Водночас є й інші ознаки (спецодяг, спецобладнання тощо), за якими матеріальні цінності відносять по групи оборотних.

Економічна класифікація є основою побудови бухгалтерського обліку швидкозношуваних предметів, а головною ознакою, взятою за основу класифікації, — функціональна роль і склад цих предметів під час виробництва.

У плануванні та обліку швидкозношуваних предметів доцільно поділяти на такі групи:

- технічне обладнання спеціального призначення (вимірювальні прилади, моделі, прес-форми,);
- технологічна тара, багаторазово використовується у технологічному процесі;
- змінне обладнання, використовується для заміни зношених частин;

- виробничий інвентар — обладнання, що сприяє охороні праці, стелажі, шафи, тумбочки, робочі столи тощо;
- інструменти і пристрої загального користування (різальні, ударні, слюсарно-вимірювальні тощо);
- спеціальний одяг, взуття і запобіжні пристрої (рукавиці, халати, комбінезони, захисні окуляри тощо); постільні принадлежности (подушки, матраци, простирадла і т. ін.).

Щоб своєчасно і правильно облікувати рух МШП на підприємстві використовують такі первинні документи:

- ✓ картка обліку МШП;
- ✓ відомість на поповнення (вилучення) постійного запасу інструментів (пристроїв);
- ✓ акт вибуття МШП;
- ✓ відомість видачі спецодягу, спецвзуття та запобіжних пристроїв;
- ✓ замовлення на ремонт та заточування інструментів (пристроїв);
- ✓ тощо.

4. Методика обліку оборотних активів підприємства

Щоб вірно і достовірно відобразити в обліку наявність і рух оборотних активів використовують рахунки таких груп (класів):

- облікові рахунки запасів: "Виробничі запаси", "Малоцінні і швидкозношувані предмети", "Напівфабрикати", "Готова продукція", "Товари" та ін.;
- облікові рахунки коштів, розрахунків та інших активів: "Каса", "Рахунки в банках", "Інші кошти", "Розрахунки з покупцями і замовниками", "Розрахунки з різними дебіторами" та ін.;
- облікові рахунки витрат діяльності: "Виробництво", "Загальновиробничі витрати", "Адміністративні витрати", "Витрати на збут", "Інші витрати операційної діяльності" та ін.

Типова кореспонденція господарських операцій з обліку оборотних активів наведено в табл. 1, 2 і 3.

Для узагальнення інформації про наявність і рух належних підприємству запасів сировини і матеріалів (у тому числі сировина й матеріали, які є в дорозі та в переробці), будівельних матеріалів, запасних частин, матеріалів сільськогосподарського призначення, палива, тари й тарних матеріалів, відходів основного виробництва призначено Рахунок 20 "Виробничі запаси".

Дебетовий оборот рахунку 20 "Виробничі запаси" показує надходження запасів на підприємство, їх дооцінка, за кредитовим оборотом – відпуск на виробництво (експлуатацію, будівництво), переробку, витрачання (передачу) на сторону, уцінка тощо.

Табл. 1

Відображення господарських операцій з обліку запасів

Зміст господарської операції	Кореспонденція	
	Дт	Кт
Видано гроші під звіт Петренко І.І.	372	301
Оприбутковано канцелярські товари, здані Петренко І.І.	201	685

Відображено суму ПДВ за придбаними і зданими Петренко І.І. на склад канцелярськими товарам на підставі касового чека	6412	685
Будівельні матеріали доставлені Постачальником на склад МП і передані комірникові МП	205	631
Відображено суму ПДВ, що входить до вартості отриманих будівельних матеріалів	644	631
Оприбутковано ремісничі вироби, здані Петренко І.І. на склад	22	685
Здійснено попередню оплату за ліс-кругляк	371	311
Ліс отриманий зі складу Продавця, та оформлений акт його приймання-передачі	205	631
Нарахована заробітна плата працівникам основного виробництва	23	661
Нараховано амортизацію виробничого обладнання	236	131
Надходження бланків довіреностей від постачальників	209	63
Списання використаних бланків довіреностей	92	209
Придбання МШП за плату у постачальника	22	631
Відображення суми безоплатно одержаних МШП	22	745

Для узагальнення інформації про операції з готівковими та безготівковими грошовими коштами в касі і на поточному рахунку підприємства Планом рахунків передбачений синтетичний рахунок 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банку» що мають наступні субрахунки:

- 301 «Готівка в національній валюті»;
- 302 «Готівка в іноземній валюті»;
- 311 «Поточні рахунки в банку в національній валюті»;
- 312 «Поточні рахунки в банку в іноземній валюті»;
- 313 «Інші рахунки в банку в національній валюті»;
- 314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті»

Надходження грошових коштів в касу підприємства відображається за дебетом рахунку 30 «Готівка», також за дебетом рахунку 31 «Рахунки в банку» оприбутковуються кошти на поточному рахунку.

Видача готівки з каси та перерахунок коштів з банківського рахунку підприємства відображається за кредитом рахунку 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банку».

Відображення господарських операцій з обліку грошових коштів

Зміст господарської операції	Кореспонденція	
	Дт	Кт
Отримані по чеку грошові кошти на виплату авансу по відрядженню працівника	301, 302	311, 312
Отримані по чеку грошові кошти на господарські потреби, на виплату відпускних	301	311
Повернений підзвітною особою залишок невитрачених сум, виданих на господарські потреби	301	372
Отриманий аванс в рахунок поставки товарів (готівкова виручка)	301	681
Отримана доплата на поточний рахунок за поставлені товари	311	361
Повернений залишок сум, виданих на відрядження на рахунок в банку підприємства	311	372
Внесено внесок до статутного капіталу готівковими грошовими коштами в касу	301	46
Виплачено відпускні	661	301
Видана позика працівнику підприємства	377	301
Відшкодована сума претензій, штрафів, пені, неустойки винною стороною	311, 312	374
Отримані засоби для формування пайового капіталу в кооперативах	311	40
Отримані дивіденди від інших підприємств	311	731
Перераховані грошові кошти з поточного рахунку на покупку іноземної валюти	333	311
Перерахована банку іноземна валюта для продажу	334	312
Сплачені витрати майбутніх періодів (наприклад, сплачена підписка на періодичні видання, сплачені авансом орендні платежі, сплачений страховий поліс і т. п.)	39	311

Дебіторська заборгованість - сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Дебітори - це юридичні чи фізичні особи, що внаслідок минулих подій мають певну заборгованість перед підприємством. Дебітори підприємства поділяються на зовнішніх, до яких можна включити покупців (замовників) інших дебіторів, внутрішніх дебіторів, які в свою чергу поділяються на підзвітних осіб, осіб до яких у підприємства є претензії щодо відшкодування завданих збитків.

За дебетом рахунку 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом - сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види розрахунків. Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги).

На субрахунку 362 "Розрахунки з іноземними покупцями" аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовленій договором.

Табл.3

Відображення господарських операцій з обліку розрахунків з дебіторами

Зміст господарської операції	Кореспонденція	
	Дт	Кт
Бухгалтерський облік розрахунків із покупцями та замовниками		
Відображено підписаний акт виконаних робіт (наданих послуг) або рахунок-фактура, реалізацію товару	361	703
Отримано на поточний рахунок оплату за надані послуги (виконані роботи)	311	361
Отримано аванс на надання послуг (виконання робіт)	301	681
Зараховано сплачений аванс в оплату за роботи (послуги)	681	361
Отримано від покупців векселі в рахунок оплати за реалізовані товари, роботи і послуги	182	361
Отримано від покупця в рахунок оплати цінні папери (облігації, казначейські зобов'язання), придбані ним на фінансовому ринку	14,35	361
Нараховано орендну плату	377	713
Нараховано дохід за використання автомобілем	377	703

5. Особливості аудиту оборотних активів підприємства

Ефективне управління аудитом матеріальних оборотних активів — це одна з основних складових процесу контролю за аудитом. Аудит можна назвати достатньо специфічною сферою діяльності і саме тому в спеціальній літературі не розглядаються питання взаємозв'язку між теорією організації управління і сучасною аудиторською практикою. Але, на наш погляд, основні складові процесу управління можна використати до процесу управління зовнішнім аудитом. Специфічні питання управління процесом аудиту можна пов'язати зі звичайною практикою управління таким чином:

1) планування: постановка мети і завдань, розроблення і обговорення стратегії і тактики, аудиторських програм і процедур;

2) організація: розподіл обов'язків, необхідний для втілення планів на кожному організаційному рівні;

3) контроль: здійснення постійного контролю за дотриманням плану виконання аудиторських робіт, а у разі необхідності своєчасна зміна планів, яке може включати виправлення нереальних вимог;

4) управління персоналом (керівництво): визначення вимог до підбору і розстановки кадрів, зберігання документації про надання повноважень, яке здійснюється з урахуванням кваліфікації, досвіду та інших невід'ємних характеристик, оплата праці робітників, функціонування системи стимулювання робітників, підбір і навчання кадрів.

Метод аудиту оборотних активів характеризується як сукупність прийомів, за допомогою яких оцінюється стан цих активів. Послідовність і порядок застосування таких прийомів (методів) з метою встановлення об'єктивної істини щодо оборотних активів та доведення цієї істини через аудиторський висновок до користувачів фінансової звітності та аудиту, називають методикою аудиту оборотних активів.

Для проведення аудиторської перевірки складається поетапний план, який в узагальненому вигляді можна складатись з таких етапів: підготовчий, проміжний, етап фізичної перевірки, основний (етап аудиту окремих статей звітності), заключний етап.

Пропонуємо такі стадії проведення аудиту оборотних активів:

Перевірка правильності обліку грошових коштів:

- ✓ Відображення в обліку;
- ✓ Грошові кошти на поточному рахунку;
- ✓ Грошові кошти в національній валюті.

Правильність ведення обліку запасів здійснюється перевіряючи:

- ✓ Перевірка правильності формування облікових даних виходячи з даних первинних документів і змісту господарської операції;
- ✓ Перевірка правильності вказаної в звіті суми і відповідності суми в звітності Головній книзі і обліковим регістрам; Перевірка правильності формування облікових даних виходячи з даних первинних документів і змісту господарської операції;
- ✓ Звірка і уточнення синтетичного обліку запасів;
- ✓ Перевірка легітимності господарської операції, тобто її законності, реальність її існування, правильність документального оформлення.

Перевірка дебіторської заборгованості:

- ✓ Перевірити наявність і правильність оформлення первинних документів, що є підставою для облікових записів по дебіторській заборгованості;
- ✓ Перевірити правильність визнання і оцінки дебіторської заборгованості відповідно до П(С)БО 10;
- ✓ Оцінити систематичний та аналітичний облік, доцільне використання відповідних рахунків Плану рахунків;
- ✓ Проаналізувати інформацію про дебіторську заборгованість, подану в примітках, на її повноту і достовірність;
- ✓ Встановити реальність вказаної дебіторської заборгованості;

- ✓ Перевірити правильність розрахунку і додержання обраного методу визначення величини резерву сумнівних боргів.

Виявлені під час аудиторської перевірки облікові факти повинні бути задокументовані у вигляді робочих документів.

Аудит матеріальних оборотних активів на підприємстві доцільно починати з інвентаризації, яку проводять силами і коштами підприємства-замовника під наглядом аудиторів. Перед початком інвентаризації матеріально відповідальна особа складає звіт (виробничий, матеріальний, товарний, товарно-грошовий) і дає відповідну розписку (текст розписки наведено на титульній стороні інвентаризаційного опису). Один примірник звіту матеріально відповідальна особа здає в бухгалтерію підприємства, другий — аудитору.

Коли інвентаризаційна комісія приступає до перевірки наявності матеріальних цінностей, аудитор контролює за вірність здійснення інвентаризаційної перевірки та сам записує результати. Інвентаризаційні описи, що були чітко та лаконічно оформленні він передає в бухгалтерію для складання порівнювальної відомості. Якщо на об'єкті перевірки, де проводять інвентаризацію, облік ведеться у кількісно-сумовому вираженні, то у порівнювальну відомість вносяться тільки ті матеріальні цінності, за якими виявлені відхилення від облікових даних, а решту записують одним рядком на загальну суму.

Висновки

В якості висновку резюмуємо основні положення роботи. Так, підприємств України є важливим виявлення нагальних проблем обліку оборотних активів, що потребують вирішення, оскільки це сприяє забезпеченню формування достовірної, достатньо аналітичної інформації щодо оборотних активів для цілей управління. Крім того, важливе значення має контроль за збереженням та раціональним використанням в процесі виробництва оборотних активів.

Активи підприємства – це майнові об’єкти, матеріальні або нематеріальні носії вартості, які отримані в результаті попередніх господарських процесів та які мають властивість приносити у майбутньому вигоду – дохід підприємству.

У світовій практиці найбільш розповсюдженим визначенням активів є наступне: активи – це ресурси, які отримані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до збільшення економічних вигод у майбутньому.

Для задоволення інформаційних потреб користувачів бухгалтерський баланс як елемент фінансової звітності відображає фінансовий стан підприємства, надає загальну інформацію про його діяльність та ліквідність. Для сприйняття і розуміння даних активу балансу у складі фінансової звітності інформація структурується для задоволення потреб користувачів таким чином, щоб наочно відобразити платоспроможність підприємства, тобто ймовірність погашення зобов’язань у випадку його ліквідації. Тому активи поділяються на оборотні та необоротні.

У міжнародній практиці кожне підприємство, враховуючи характер діяльності та особливості технологій і організації господарських операцій, самостійно вирішує питання поділу активів на оборотні та необоротні. В Україні, відповідно до положень (стандартів) поділ активів на оборотні та необоротні є обов’язковим.

П(С)БО визначають, що оборотні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, не обмежені у використанні, а також інші активи, які призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Усі активи, що не є оборотними, класифікуються як необоротні.

МСБО не вимагають дотримуватись визначеного переліку або формату, в якому мають подаватись статті активу в балансі. В різних країнах статті активу балансу традиційно розміщуються або у порядку від найбільш до найменш ліквідних (США, Канада), або у зворотному порядку (Велика Британія, країни СНД).

Актив, як економічний потенціал, може існувати у формі:

- грошових коштів;
- еквівалентів грошових коштів;
- виробничих запасів;
- незавершеного виробництва;
- запасів готової продукції;
- товарів;
- фінансових інвестицій;
- дебіторської заборгованості юридичних або фізичних осіб.

Кожен із цих активів сприяє надходженню економічних вигод на підприємство по різному:

1. Придбані за гроші і для господарської діяльності активи забезпечать у майбутньому додаткове надходження грошових коштів на підприємство.

2. Фінансові інвестиції в акції, облігації, депозити тощо забезпечать надходження грошових коштів на підприємство у вигляді відсотків, дивідендів тощо.

3. Дебіторська заборгованість – це теж пряме надходження грошових коштів у майбутньому в результаті її погашення дебіторами або одержання грошей на банківський рахунок від здійснення факторингової операції.

4. Непряме надходження грошових коштів – може відбутися: шляхом отримання активів, погашення зобов'язань, здійсненням не грошових, наприклад, бартерних операцій, сплатою дивідендів акціями, погашення зобов'язань матеріальними активами тощо.

Список використаної літератури

1. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.03. 1999 №87 (зі змінами та доповненнями). // Законодавство України 2005. Правова бібліотека «Інфодиск».
2. Бланк И.А. Управление активами. – К.: Ника-центр, Эльга, 2002. – 720с.
3. Грабова Н.М. Теорія бухгалтерського обліку 2001: Навч. Посібник/Під ред. М.В. Кутельного 2001. - 272 с.
4. Грек Г., Вовченко С. Інші заборгованості. // Бухгалтерія. 2002. – № 7/1 (474). – 18 лютого. – С. 50-52.
5. Дерій В. А. Контроль і ревізія: Курс лекцій. — Бучач: МІФ, 2004. — 54 с.
6. Дерій В. А., Кізима А. Я. Аудит: Курс лекцій / Тернопільська академія народного господарства. — Т.: ТАНГ, 2006. — 76 с.
7. Дубенко Н .В. Облік грошових коштів і розрахунків: проблеми сьогодення//Вісник ЖДТУ №4(30).-2004. – С.62 – 68.
8. Єрохін К. Звідки беруться гроші // Дебет-Кредит. – 2004. - № 24.
9. Загородній А.Г., Партин Г.О. Бухгалтерський облік: основи теорії та практики: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 327 с.
10. Карчажникова П.П. та ін. Бухгалтерський облік: Практикум. - 2003. - с. 224
11. Лишиленко О.В. Бухгалтерський фінансовий облік: Навчальний посібник. -2003. - 324 с.
12. "Новий" бухгалтерський облік в Україні (побудова і застосування): Навчально-методичний посібник.- 2000. - 288 с.
13. Пушкар М. С. , Журавель Г. П. , Литвин Ю. Я. , Мельник В. Г. Теоретичні основи бухгалтерського обліку. – Тернопіль. :ТАНГ,2002.

14. Пан Л. Проблеми формування оборотних коштів підприємств в умовах перехідної економіки. // Предпринимательство. Хозяйство. Право. – 2000. – № 5. – С. 74

15. Посібник з переходу на нову систему бухгалтерського обліку. - 2000. - 300 с.

16. Рудницький В. Методологія і організація аудиту. — Тернопіль: Економічна думка, 1998. — 192 с.

17. Старожек Т.М. та ін. Особливості бухгалтерського обліку в галузях економічної діяльності: Навчальний посібник.- 2001. - 460 с.